

Mi, akik a diktatúrát működtettük

VISSZHANG - XLVII. évfolyam 33. szám, 2003. augusztus 15.

Megtisztelő számomra, hogy Esterházy Péter, a társadalmunkat, a politikát számos szempontból másképpen látó írónk figyelmet szentelt (ÉS, 2003/21.) a Magyar Nemzetben megjelent cikkemnek. Eredetileg azt akartam írni, hogy a másik oldalon álló, ezt azonban módosítottam, mivel valójában egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy mi teljesen különböző oldalon állnánk. Ha így lenne, akkor is összekötne bennünket egy szál, nevezetesen a jobbító szándék. Örültem, hogy a vitába bekapcsolódott kiváló szociológusunk, Varga Károly is (ÉS, 2003/25). Esterházy Péter eszmefuttatása, szemlélete, közelmúltunk, a közéletünkben uralkodó jelenségek értelmezése számos továbbgondolásra érdemes gondolatot és válasza váró kérdést tartalmaz. Nézzük ezeket sorjában.

Jók és rosszak. Igaza lehet Esterházy Péternek, hogy nagy botorság a demokráciában az embereket jókra és rosszakra osztani. Én a Fidesz nyilatkozataiból nem azt olvastam ki, hogy ők és követőik képeznék a jobbik Magyarországot, ők lennének a Kádár-rendszer elsőrendű kárvallottai. Fogadjuk el azonban E. P. analízisét, azt, hogy valóban van ilyen törekvés a politikában és a társadalomban, és a jobboldal - nyíltan vagy tudat alatt - ezt a nézetet vallja. Ebben az esetben meg kell találnunk az okokat, választ kell adnunk: honnan származik ez a kategorizálás, és mi váltja ki a jó és a rossz osztályba sorolást. Nem lehet kizárni, hogy mint sok minden más, az emberek minőségi megkülönböztetése is közelmúltunkban gyökeredzik. Tépelődéseim során eszembe villant a pártállami időszakból származó mondás: "mi, kommunisták különleges anyagból vagyunk gyúrva" (mely tétel némi rokonságot mutat az "Übermensch" szemlélettel). Ami más szavakkal azt jelentette, hogy ők jobbak, kiválóbbak a más nézeteket vallóknál, a megtűrt pártonkívülieknél, hiszen ők egy világmegváltó eszme szolgálatába álltak.

Mindazoknak, akik a fenti osztályozás folytán a "rossz" kategóriába kerültek, természetes reakciójuk volt az állítás analízise, cáfolása. Az élcsapatnak ugyanis nem csak az volt a bűne, hogy a lakosságot kézben tartotta, hogy "élet-halál urai" voltak, hogy féltünk tőlük, hogy családok ezreit tették tönkre és sorolhatnám tovább ténykedéseiket. A mi diktatúránkat nem közlünk kinőtt őrült hozta létre, hanem kívülről erőszakolták ránk, és egy nagyhatalom érdekeit, elképzeléseit szolgálta. Jellege, természete attól függött, hogy a patronáló országban milyen szelek fújtak: ha puhulni kellett, akkor puhult, ha ismét a keménykedésre volt szükség, akkor keményedett. Alig tagadható, hogy ha a szovjet gazdaság ereje megmaradt volna, és pártjuk élére egy régi vágású, erőskezű titkár kerül, aki ragaszkodik a szatellit államokhoz, akkor bizony Központ Bizottságaink, "reform kommunistáink" is kénytelenek lettek volna követni az onnan jövő útmutatásokat. Nincs a világon olyan ország, ahol az idegen hatalom által a nép nyakára ültetett vezetőket, a forradalmuk leverésében, a megtorlásokban részvevőket, hazafiaknak minősítették volna, akiknek hívei, eszmetársai szinte az utolsó pillanatig ragaszkodtak e történelmi esemény sajátságos értelmezéséhez. Igaza van Esterházy Péternek, hogy a puha diktatúra is diktatúra. Hogy milyen elmarasztaló véleménye van Nobel-díjas íróknak (ÉS, 2003/22.) erről a Kádár-féle gulyáskommunizmusról, azt még idézni se merem. Mindezek fényében örülnék, ha E. P. segítene eldönteni, hogy hol az a mérföldkő, ahonnan a Kádár-rendszer kiszolgálóit, az állampárt legmagasabb grémiumának tagjait a haza érdekében tevékenykedőknek tekinthetjük, ahonnan már jó hazafiakként tisztelhetjük őket?

Mindezek alapján lehet-e csodálkozni azon, hogy az ország lakosságának jelentős része bizony nem tud megbocsátani a régi rendszer élharcosainak, és nem vagy nehezen tudja elfogadni, hogy azok irányítsák a demokráciát, akik annak idején a diktatúrát gyakorolták. A jelenlegi vezetésben ugyanis nemcsak "kis

káderek" vesznek részt, hanem a Politikai és Központi Bizottság tagjai is. Tovább görgetve a gondolatot, meglepő-e, hogy annak a tábornak, amelyik áldozata volt a régi rendszernek, vagy amelyiknek erkölcsi tartása nem engedte meg, hogy vélt vagy valós előnyökért bármiféle tisztséget vállaljon az állampártban (az egyszerű, a belső és külső kényszerből csatlakozó párttagokat fel kell mentenünk), kimondott vagy ki nem mondott következtetése, hogy az ő tagjai alkotják a nép "jobbik" részét. Ezt én nem tekintem "erkölcsi gőgnek", egy sajtóságos magyar vonásnak, sokkal inkább a "vesztesek" természetes reakciójának. Nyilvánvaló, hogy a "most született" vagy a rendszerváltozás utolsó szakaszában felnőtt generáció, amelyiket nem "tesztelték" a nehezebb évtizedek, már aligha tarthat számat bármiféle utólagos (ön)elismerésre. Mint ahogyan ez a különbségtétel nem vonatkozhat azokra, akik - különböző meggondolásból - az utódpártra adják voksaikat.

Esterházy Péter szerint a Kádár-diktatúrát sajnálatos módon nemcsak a rendszer vezetői működtették, hanem ő is, én is és mindenki a "velük szolidáris és nem szolidáris" állampolgárok is. Ezzel a tétellel alapvető gondolataim vannak, mert ha ezt elfogadom, akkor el kellene fogadnom a kollaborációs vádat is, mely ellen tiltakoztam, amikor liberális oldalról vetették fel (Konrád György interjúja a Spiegelben, 1992), és amikor - önsanyargatásként - barátaim részéről hangzott el (Magyar Nemzet, 2000. május 23.). Elfogadása esetén akarva-akaratlanul egy kalap alá kerülnek a pártállam vezetői és a hatalmi gépezetüktől ténylegesen szenvedő, megalázott és megtűrt, de éppen munkalehetőségüktől meg nem fosztott állampolgárok is. Miért kell a diktatúra tényleges működtetőit összemossunk azokkal, akik '56 után is ragaszkodtak szülőföldjükhöz, akik közül sokan úgy érezték, hogy az országért, a jövőért dolgoznak. Akik arról álmodoztak, hogy majd egyszer, amikor a többi diktatúrához hasonlóan a mienk is összeomlik, munkájukkal hozzájárulnak ahhoz, hogy nem egy minden tekintetben lerobbant országgént fogunk csatlakozni az európai demokráciákhoz. Mi, a többség, legfőljebb az országot működtettük, de semmiképpen nem a diktatúrát.

Mit várnánk el a magukat megszedett KISZ-vezérektől? - kérdezi E. P. Ezt a kérdést ki lehetne bővíteni: mit várunk el Horn Gyulától, a Politikai és a Központi Bizottság volt tagjaitól? Azt természetesen semmiképpen nem, hogy adjanak át, mondjuk, egymilliárdot az esélyegyenlőség megteremtésén fáradozó miniszter asszonynak, mint ahogyan én ironikusan és némi provokatív szándékkal felvetettem. De teljesen indokolatlan elvárás, illuzórikus vágyakozás, hogy az országot, az új társadalmi berendezkedést ne azok építsék, irányítsák, akik a diktatúra élkatonái voltak, és akik gazdaságilag, társadalmilag meglehetősen lerobbant állapotokat hagytak örökölni? Valóban szükséges volt tizenkét évvel a rendszerváltozás után visszahozni az államigazgatásba, a legfontosabb kormányzati pozíciókba az állampárt legmagasabb testületeinek tagjait? Nem gondolja E. P., hogy ez a különleges állapot provokálja az ellentábor, és hozzájárul a közéleti hangnem eldurvulásához? Elvárhatjuk-e tőlük azt a toleranciát - most nem csak a radikális nézeteket képviselőkről beszélek -, hogy mindent elfelejtsen, borítson fátylat a volt elvtársaiknak az idegen hatalom és eszme érdekében kifejtett tevékenységére, és hang nélkül viselje el visszatérésüket a hatalomba?

Való igaz, hogy ezen a téren várakozásaink meglehetősen túlzottak voltak, és még a legóvatosabb megfogalmazások is erős visszatetszést szültek. Az MTA rendszerváltó közgyűlésén, messzemenően elismerve a régi vezetésnek az Akadémia és a tudomány érdekében tett erőfeszítéseit, bátorkodtam megjegyezni, hogy nekik most vissza kellene vonulniuk, és át kellene adniuk a vezetést más akadémikusoknak. Bár nagy lelkesedést nem vártam, arra azért nem számítottam, hogy javaslatomat az akkor még hivatalban lévő elnök "pusztítónak" minősítse, és talán arra sem, hogy az akadémikusok közül csupán egy vagy két támogató hozzászólás hangzik el.

Esterházy Péter szerint "a mérsékelt jobbos közírók nem szoktak összekülönbözni radikális testvéreikkel". Nyilvánvalóan nem várható el E. P.-től, hogy ezen a téren minden ténykedésünkről, megszólalásunkról tudjon. Teljesen azért nem vagyunk és nem voltunk némák. Jómagam a választás előtt meg voltam győződve arról, hogy a radikális hangnem a polgári oldal számára előnytelen, azért azt a MN-ben szóvá is tettem, amit a jobboldal jeles képviselői időnként szememre is vetnek. Mellékszál: Ennek egyik jele, hogy a

baloldali politikusok, közírók aranymondásait idéző, a Magyar Nemzetben időnként "Szembesítés" címmel megjelenő összeállításba már kétszer bekerültem. Legutóbb Bächer Iván, Vágvolgyi. B. András, Haraszi Miklós, Csepeli György és Medgyessy Péter társaságában, bizonyítván a lap olvasóinak, hogy valójában közékük tartozom! (Lehet, hogy 2002 áprilisában, az emlékezetes Kossuth téri nagygyűlésen is együtt szónokoltunk?) Már ezért is ellenálltam a csábításnak, hogy személyemmel erősítsem a legnagyobb ellenzéki pártot, még a végén megvádolnak, hogy én vagyok a "malacfél" fedőnévvel a Fideszbe delegált ügynök. Bomlasztani kívülről is lehet! "Bűneim" között még azt is megemlíthetem, hogy én vetettem fel először nyíltan és egyértelműen a Népszabadságban, hogy az országnak hasznos lenne, ha a MIÉP beszüntetné működését. Hogy mit kaptam ezért Csurka Istvántól és barátaitól, azon nem lehet meglepődni. Azon azonban már inkább, hogy milyen ellenségesen fogadták ezt a gondolatot liberális polgártársaim, és milyen vádakkal illettek (Lásd Varga László írását az ÉS-ben, 2003/1., 2003/11.). Mindez csupán - kiegészítve a csaknem egy időben a Népszabadság munkatársától, Bächer Ivántól és a Magyar Demokratától származó elmarasztalásokat -, azt a régi mondást igazolja, hogy hallgatni arany. Különösen ártalmas és veszélyes a két lövészárk között tévelyegni, mert ebben az esetben mindkét oldalról lőnek az emberre és a túlélés esélye nem túlságosan nagy!

Na de hadd dobjam vissza a labdát Esterházy Péternek. A mérsékelt balos közírók össze szoktak-e különbözni radikális testvéreikkel? Gondolom, azt azért E. P. sem állítja, hogy azon az oldalon ne lennének olyan jelenségek, amelyeket E. P. írásában a jobboldali lapok és radikális újságírók jellemzésére felhoz. E. P.-hez hasonlóan, engem is nagyon érdekelne, mit gondolnak erről a higgadt baloldaliak. Tettek-e ezzel kapcsolatban olyan kemény kitételeket, mint amilyeneket a Magyar Hírlap kiszivárogtatott a Nemzeti Körnek Orbán Viktorhoz írott leveléből?

Ez a téma elvezet E. P. másik állításához, mely szerint hiába ajánljuk fel tudásunkat, tapasztalatunkat és minden egyebet a jobboldal politikusainak, ránk legjobb esetben füttyölnek. Nehéz helyzetbe kerülnék, ha ezt az állítást megpróbálnám cáfolni, mivel a polgári oldal kormányzása idején, meglehetősen gyakran adtam hangot rossz érzéseimnek, és nehezményeztem a Fidesz és a mögötte álló értelmiségi holdudvar közötti kapcsolat megromlását. Mint a Fidesz '98 előtti tanácsadó testületének, valamint az Orbán Viktor által létrehozott, 15-16 tagú "Szövetség a Nemzetért" Polgári Körnek a tagja, meglehetősen jól ismerem politikusaink határozottságát, és azt is, hogy nem könnyű őket befolyásolni, elképzeléseik módosítására késztetni. Volt azért néhány sikerélményünk. Elfogadva azonban E. P. analizisét, kérdezem, mit kellene tennünk? Megsértődve visszavonulni, és kényelmes karosszékből figyelni az eseményeket? Mellékszál: Újságíró feleségem, aki - E. P. hitvesétől eltérően - nem forradalmi alkat, bizonyára melegen üdvöznél, ha otthagynám a szövegszerkesztőt, és a hétvégeken nem neki kellene elvégeznie helyettem minden nehéz kerti munkát. Na de akkor ki "menti" meg a hazát? Egyébként is a mi oldalunkon a csendben maradó értelmiségiek tábora már olyan nagy, hogy azt már kár lenne bővíteni. Átmehetnének a másik oldalra, és onnan ostromozhatnánk a polgári politikusokat tévelygései miatt. Gyenge ember lévén, én már régen megtettem volna ezt a karrieremet korábban biztosan elősegítő lépést, de mit szólnának ehhez a mennyből figyelő őseim? Az általuk küldött villámokat aligha úsznám meg. Nem marad más hátra, mint folytatni azt, amit eddig is tettünk. Talán a Fidesz vezetői is elfogadják, hogy nem csak mi, a Nemzeti Kör idős tagjai nem vagyunk a mindent tudás birtokában, hanem esetleg ők, a született(?) politikusok sem. Nagy ritkán, minden szököévből, előfordulhat, hogy nekünk, politikai amatőröknek is vannak használható, az ő politikai célkitűzéseiket segítő gondolataik. Ezt az elvet szem előtt tartva készült a Nemzeti Körnek Orbán Viktorhoz írott levele.

Igaza van Esterházy Péternek (ÉS, 2003/25.), hogy "van nekünk most bajunk elég". Figyelve a baloldali kormány egyéves működését, az az érzésem, hogy "bajokban" az őket támogató értelmiségiek sem szűkölködnek. Mennyire könnyebb lenne azonban a mi helyzetünk, ha a múltunkat számos szempontból hasonlóan látó Esterházy Péter közöttünk, konzervatív, de nem ódivatú szemléletű értelmiségiek között lenne. Egyet ugyanis nem szabad elfelejtenünk. Az MSZMP-MSZP politikusainak múltját már nem lehet tisztára mosni: ők egy bukott rendszer bukott politikusai. Nekünk azonban, konzervatív polgároknak jó

esélyünk van arra, hogy a tiszta múltú fiatal politikusaink magatartását befolyásoljuk, vadhajtásaikat nyesegezzük, és megszabadítsuk őket a most oly sokat emlegetett vélt vagy valós hibáiktól.

Solymosi Frigyes

akadémikus, a Nemzeti Kör tagja